

geschreven door Henriette Lakmaker, over respectievelijk de opzet en bouw van Philipsdorp in de eerste decennia van deze eeuw, en over de ontwikkeling van de moderne 'rationele' keuken in het interbellum. Hier zien we de doelbewuste stroomlijning van huishoudingen, zowel in de samenstelling en het gedrag van de leden als in de ordening van de praktijk, naar een goedburgerlijk model. Juist uit deze voorbeelden van succesvolle normering spreekt de beperkte reikwijdte van dit gezinsmodel daarbuiten en krijgen we een indruk van de historiciteit van het moderne huishoudelijk leven.

Van deze distantie tot de gangbare opvattingen maken de auteurs in *Vrouwendomein* geen ophef. Kennelijk hebben zij zich op het standpunt geplaatst dat een leesbare beschrijving van de gekozen thema's meer zegt dan een scherp geslepen discussie. Dat geldt ook voor het soort kosten-baten-analyse dat bijvoorbeeld bij de modernisering van de huishouding voor de hand zou hebben gelegen. Was de disciplinerende prijs die noodzakelijk moest worden betaald voor meer ruimte en hygiëne? Er wordt ook weinig geromantiseerd, zoals in het geval van collectief wonen haast wel te verwachten zou zijn. Door deze terughoudendheid, die inderdaad zeer effectief is, is ook wel iets verloren gegaan. Van de roddel en achterklap, die de gangen van de woongemeenschappen moet hebben gevuld, horen we bijna niets; toch moet de sociale controle intens zijn geweest. Het ongetwijfeld grauwe leven van de prostituées wordt even kleurloos beschreven. Toch doen deze beperkingen weinig af aan de indruk van de bundel als geheel.

De keuze voor een descriptieve presentatie zonder historiografische discussie is wellicht ook ingegeven door de opzet van de serie 'Een tipje van de sluier'. Deze is steeds bedoeld geweest als popularisering van vrouwengeschiedenis en een wat theoretischer reflectie is daarin weinig op zijn plaats. Uit dit vierde deel spreekt juist veel belangstelling voor het gebruik door een breder publiek. *Vrouwendomein* is stilistisch (met adviezen van Thea Beekman) en qua vormgeving goed verzorgd. Er is een onderwijkskatern toegevoegd dat aanknopingspunten biedt voor verschillende didactische toepassingen, en het tekstgedeelte sluit af met vijf stadswandelingen die de aandacht willen vestigen op de architectonische illustraties van het thema die nu nog deel uitmaken van het stadsbeeld. Deze rondleidingen vallen echter in de praktijk tegen. De Groningse wandeling heeft enkele prachtige hofjes niet in haar route opgenomen, hoewel het artikel van Dineke Stam de bijzondere functie daarvan voor alleenstaande vrouwen heeft besproken. Als idee spreken deze stadswandelingen tot de verbeelding, maar de realisatie laat te wensen over.

J. H. Blok

T. J. Veen, e.a., ed., *Zestig juristen. Bijdragen tot een beeld van de geschiedenis der Nederlandse rechtswetenschap* (Uitgave ter gelegenheid van het zestigjarig jubileum van het Nederlands Juristenblad; Zwolle: Tjeenk Willink, 1987, vii + 435 blz., f75,-, ISBN 90 271 4283 3).

Geen beroepsgroep uit het vaderlands verleden is zo rijkelijk gezegend met biografieën als die der predikanten. De juristen lijken nu echter te zijn begonnen aan een inhaalmanoeuvre. Waarschijnlijk komt de Franeker hoogleraar G. de Wal de eer toe als eerste een aantal levensbeschrijvingen van Noordnederlandse (in dit geval: Friese) juristen geschreven en gebundeld te hebben in zijn *Oratio de claris Frisiae iureconsultis* uit 1821. Die oratie werd

vier jaar later uitgegeven met uitvoerige biografische aantekeningen over de besproken juristen. De Leidse hoogleraar in de rechtsgeleerdheid J. de Wal zette het werk van zijn vader voort in diverse kleinere publikaties over onder andere Nederlandse (rechten)studenten aan buitenlandse universiteiten. Onuitgegeven bleef zijn enorme verzameling biografische en bibliografische gegevens over talloze Europese juristen van na 1200, de 'Collectanea De Wal' in de Leidse universiteitsbibliotheek. De derde in deze rij van juristenbiografieën is de Haagse advocaat J. van Kuyk die de meeste rechtsgeleerden in het *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek* van een levensschets voorzag. De *Oratio* van G. de Wal bleef echter lang de enige, uitsluitend aan juristen gewijde biografieën bundel. Wellicht is de erfenis van het legisme met zijn miskenning van het persoonlijk element bij de rechtsvinding, daar mede debet aan geweest.

Natuurlijk zijn er wel biografieën beschikbaar over de blikvangers onder de juristen zoals Grotius, Huber, Van Bijkershoek, Kemper, Thorbecke en Van Vollenhoven. Wil men echter iets te weten komen over hun minder bekende collega's, dan bestaat er vaak weinig meer dan een kort na het overlijden vervaardigd levensbericht in een moeilijk toegankelijke reeks of bundel. Het is daarom verheugend dat er in de afgelopen jaren al een drietal verzamelingen van juristenbiografieën (over Tilburgse, Groningse en Utrechtse juristen) verschenen zijn. De meest recente aanwinst is de door T. Veen en P. C. van der Kop met medewerking van C. H. N. Kwantes geredigeerde jubileumbundel bij het zestigjarig bestaan van het *Nederlands Juristenblad (NJB)*, die zestig portretten van Nederlandse juristen telt. Terwijl in de Angelsaksische wereld de 'legal biography' zich vooral richt op rechters, aanklagers en ministers van justitie, blijkt uit het werk van de De Wals, Van Kuyk en de vier nieuwe bundels dat in de Nederlandse traditie de juristenbiografie vrijwel synoniem is met het portret van een hoogleraar in de rechten.

Die continentale opvatting is ook het uitgangspunt geweest van de *NJB-bundel* die, naar het voorbeeld van een soortgelijke Duitse verzameling, *Deutsche Juristen aus fünf Jahrhunderten*, mede bedoeld is als biografische inleiding tot de geschiedenis der Nederlandse rechtswetenschap. Aangezien de auteurs geen nieuw onderzoek konden doen, restte er ook niets anders dan op het bestaande terug te vallen. Daarmee verliest de bundel iets van zijn waarde voor specialisten en wellicht ook voor de in de praktijkjurist geïnteresseerde *NJB*-lezer. De redactie is er echter goed in geslaagd haar gestelde doel te bereiken. Door de duidelijke chronologische ordening van de biografieën uit de periode voor 1800 (een derde van het totaal) en het aanhouden van de chronologie per vakgebied voor de periode na 1800, laat de bundel zich inderdaad ook aaneensluitend lezen als een biografische inleiding op de rechtswetenschap. Dat is dan met name de verdienste van de volgens dezelfde principes ingedeelde, uitvoerige inleiding van Veen. Hij heeft het biografische en bibliografische materiaal uit de zes eeuwen bestrijkende biografieën op heldere wijze aaneengeregend tot een overzicht waarin alle genoemde juristen hun plaats toegewezen krijgen. Overigens is het de vraag of zelfs die inleiding de bundel wel geschikt maakt voor studenten zoals Veen 'misschien toch een beetje' verwacht. Daarvoor worden de meer algemene begrippen en ontwikkelingen toch te beknopt besproken.

De biografieën nemen gemiddeld vijf bladzijden in beslag. Ze zijn niet geannoteerd maar wel voorzien van een lijst met de belangrijkste publikaties van en over de beschreven jurist. Niet alle tweeëntwintig medewerkers zijn erin geslaagd recht te doen aan zowel leven als werk van de juristen. In het algemeen hebben de auteurs van de periode voor 1800 daarbij meer succes gehad. Dat geldt ook voor de waardering van de invloed op de rechtsweten-

schap van de behandelde jurist. Goede voorbeelden daarvan zijn de biografieën van Voet, Huber en Van der Keessel, Buys en Scholten. In enkele biografieën raakt de persoon van de jurist geheel op de achtergrond bij de bespreking en beoordeling van zijn publikaties. Dat lot treft onder andere Vrij en Dooyeweerd. Natuurlijk heeft de aanwezigheid van gepubliceerd voorwerk hier steeds de mogelijkheden tot een goede biografie bepaald. Over de keuze van de juristen valt altijd te twisten. Zo ontstond reeds een polemiekfje) in het *NJB* over het ontbreken van vrouwelijke juristen. Veen gaf toe dat mr. Hazewinkel-Suringa wel in de reeks had opgenomen kunnen worden. Hij opperde daarbij de mogelijkheid van een supplement. Indien dat verschijnt, verdient het aanbeveling daarin ook S. van Leeuwen, W. Schorer, C. F. van Maanen, H. W. Tydeman, L. E. Visser, B. M. Taverne en L. J. van Apeldoorn op te nemen. Het staat echter vast dat deze bundel een representatieve keuze is van de belangrijkste rechtsgeleerde publicisten.

Het is de vraag of niet-juridisch gevormde historici in deze bundel veel van hun gading zullen vinden. Omdat de biografieën zich strikt beperken tot de rechtswetenschappelijke werkzaamheden van de juristen, bieden ze weinig of geen informatie over hun vaak interessante, niet-juridische nevenactiviteiten. In het gunstigste geval worden dergelijke bezigheden alleen opgesomd. Indien men echter een indruk wil krijgen van de juridische kwaliteiten van een bepaalde rechtsgeleerde of iets wil weten over de ontwikkeling van de Nederlandse rechtswetenschap, dan is de bundel, die is voorzien van een personenindex, zeker van nut.

L. van Poelgeest

V. van Renterghem, *Het belang van Gent voor de universiteits- en studiekeuze van de Brugse studenten (1817-1914)* (Uit het verleden van de RUG XXIII; Gent: Archief RUG, 1986, 250 blz., Bf280,-); E. Lamberts, J. Roegiers, *De universiteit te Leuven 1425-1985* (Fasti Academici I; Leuven: Universitaire Pers Leuven, 1986, 399 blz., Bf800,-, ISBN 90 6186 211 6).

De twee hier besproken werken vormen als het ware twee uitersten van de universiteitsgeschiedenis. Enerzijds de hyperspecialistische detailstudie, die slechts enkele tientallen min of meer zijdelings geïnteresseerden zal weten te bekoren; anderzijds het alomvattende, generalistische werk over wat gerust een van de centrale instituties van de Zuidnederlandse, later Belgische samenleving mag heten en waar dan ook niet echt zinvol over kan worden geschreven als niet zo ongeveer de hele Belgische geschiedenis erbij wordt gehaald. In feite gaat het hier om de tweede, herziene uitgave van een reeds in 1976, naar aanleiding van het 550-jarig bestaan van de Leuvense universiteit verschenen overzichtswerk. Juist de voortdurende stroom nieuw onderzoek over de Leuvense alma mater verplichtte de redactie op diverse plaatsen tot bijstelling, terwijl een uitgebreide, geheel nieuwe sectie aan het slot van het boek de recente geschiedenis van de universiteit sinds 1968 in kaart probeert te brengen (de afsplitsing van de UCL, nieuwe organisatievormen, de campus te Kortrijk, enz.). Helaas wordt voor een wat uitgebreider literatuuroverzicht naar de eerste uitgave van het werk verwezen, evenals, merkwaardig genoeg, voor de index op eigennamen. Wat heeft men daaraan bij een geheel opnieuw en op een ander formaat gedrukt werk? Juist de rijkdom aan details van dit steeds boeiende overzichtswerk had zo'n register gerechtvaardigd: van een leesboek was het tot een naslagwerk geworden.